

ความท้าทายของชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Challenges of Cultural Heritage Communities to Sustainable Tourism Destination Development

Aunkrisa Sangchumnong

Suan Dusit University

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นกระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ได้รับการยอมรับกันอย่างแพร่หลายในความพยายามที่จะรักษาการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ ให้สามารถสร้างประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยวได้ยาวนานที่สุด ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน แต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความเปราะบางและง่ายต่อการถูกทำลายสูงและรวดเร็ว การเสนอรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวบนพื้นฐานความท้าทายจึงเป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อการนำมาวางแผนเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืนเป็นสำคัญ

คำสำคัญ : ชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

Sustainable tourism is a widely accepted means to promote tourism and maximize its long-term benefits. A Cultural heritage site is a tourist attraction that is popular among tourists because of its distinct cultural characteristics. However, these tourist attractions are fragile and their defining characteristics are subject to degradation. In order to preserve these sites, it is challenging to fight change from either tourism promoting or daily living. Moreover, it is necessary to have a tourism management model designed specifically for these cultural heritage sites that guides effective planning and development for sustainability.

Keywords : cultural heritage communities, sustainable tourism destination, cultural heritage tourism destination, sustainable tourism development

บทนำ

เนื่องจากประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่หลากหลายส่งผลให้สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นการท่องเที่ยวของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2502 มาจนถึงปัจจุบัน พบว่า การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้เติบโตขึ้นมาก และสามารถสร้างรายได้ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เป็นลำดับต้นๆ ด้วยจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติหรือศิลปวัฒนธรรมที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในสายตานักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น เกาะสมุย เกาะภูเก็ต วัดพระแก้ว ตลาดน้ำ รดตึกตึก หรือแม้แต่ต้มยำกุ้ง เป็นต้น โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อนึกถึงประเทศไทย ก็จะนึกถึงภาพสิ่งดึงดูดใจเหล่านี้ได้ในทันที

จากความสำเร็จในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอดีตเรื่อยมา ทำให้ในปัจจุบันประเทศไทยต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการแสวงหาจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวใหม่ๆ ในมุมมองที่แตกต่าง และหลากหลายเพื่อใช้ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ยังไม่เคยเดินทางมาประเทศไทยให้ตัดสินใจมาท่องเที่ยว และรวมไปถึงนักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวแล้วจุดดึงดูดใจใหม่ๆ จะสามารถช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวซ้ำได้อีก นอกจากนี้การแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ถือเป็นกลยุทธ์ในการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากร เพื่อให้ทรัพยากรที่เสื่อมโทรมได้มีโอกาสในการฟื้นฟูก่อนการนำกลับมาใช้ใหม่อีกครั้งด้วย เนื่องจากพบว่าแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากของประเทศไทย ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวจนเกิดความเสื่อมโทรมอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ซึ่งพบว่าชุมชนดังกล่าวได้ประสบปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ที่ส่งผลให้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวและกระแสสังคมเมืองที่แทรกซึมเข้ามาในชุมชนผ่านทางสื่อต่างๆ จนทำให้คนในชุมชนเกิดความไม่เอียงและคล้อยตามอย่างไม่รู้ตัว (Ministry of Tourism and Sport, 2015)

ความเปลี่ยนแปลงคุณค่าหรือเอกลักษณ์ของชุมชนมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย ถือเป็นปัญหาสำคัญมากปัญหาหนึ่งก็กล่าวได้ เนื่องจากที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศต่างให้ความสนใจเดินทางมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวชุมชนมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ชุมชนอัมพวา ชุมชนตลาดร้อยปี ชุมชนบ้านแม่กำปอง ชุมชนชาวขาดอยาวาวี ชุมชนเกาะยาวน้อย และชุมชนเชียงคาน เป็นต้น ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปก็พบว่าชุมชนดังกล่าวได้หมดความนิยมจากนักท่องเที่ยวไปอย่างรวดเร็ว นับเป็นภาพสะท้อนความไม่ยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเห็นได้ชัด โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าเมื่อได้ไปเที่ยวชมมาแล้วก็ไม่รู้สึกถูกดึงดูดใจ ให้อยากเดินทางมาท่องเที่ยวซ้ำอีกต่อไป (Ministry of Tourism and Sport, 2015) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การป้องกันหรือการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถสร้างประโยชน์ได้ยาวนานกำลังได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น และเมื่อประเทศไทยเป็นหนึ่งในอีกหลายๆ ประเทศที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงถือได้ว่าเป็นภารกิจอันสำคัญที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

วัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมถือเป็นความเจริญรุ่งเรืองที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาผ่านทางความเชื่อ งานศิลปหัตถกรรม หรือแม้แต่การถ่ายทอดผ่านสถาบันทางสังคม (Webster's New Encyclopedic Dictionary, 2002) พระยาอนุนุมากราชชน ได้กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ด้วยความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตที่สะท้อนมาจากความคิด ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม มีความคงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและถ่ายทอดต่อกันเป็นมรดกแห่งสังคม แนวคิดของ McKercher & Ho (2006) ช่วยขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนเพิ่มมากขึ้นได้ว่า “วัฒนธรรม” เป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ (Tangible) หรือจับต้องไม่ได้ก็ได้ (Intangible) และต้องเกิดจากการอาศัยอยู่ร่วมกัน (UNESCO, 2008) ในเวลาต่อมา Birukou, Blanzieri, Giorgini & Giunchiglia (2009) ได้ขยายความเพิ่มเติมให้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความหมายกว้างและยากต่อการให้คำจำกัดความที่เหมาะสมที่สุดได้แต่อย่างไรก็ตามในความเห็นของพวกเขา “วัฒนธรรม” คือ พัฒนาการที่มีความสลับซับซ้อนของมนุษยชาติ ซึ่งมีการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นนั่นเอง ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า “วัฒนธรรม” คือสิ่งดีงามที่สามารถจับต้องได้ หรือจับต้องไม่ได้ที่เกิดขึ้นจากการอาศัยอยู่ร่วมกันและสามารถถ่ายทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้สามารถปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้ เป็นต้น

“มรดกทางวัฒนธรรม” มาจากคำว่า “มรดก” (Heritage) และคำว่า “วัฒนธรรม” (Culture) โดยคำว่า “มรดก” ความหมายโดยทั่วไปเข้าใจกันว่า หมายถึงทรัพย์สินสมบัติที่พ่อแม่ได้มอบให้แก่บุตรหลานของตน ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความที่ปรากฏในพจนานุกรม Oxford Dictionary (2013) กล่าวว่า “มรดก” หมายถึง ทรัพย์สินที่อาจได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ หรือเป็นสิ่งก่อสร้างหรือวัสดุที่มีคุณค่า (Value) และมีคุณภาพ (Quality) ที่ได้รับการสืบทอดมาจากรุ่นก่อน เช่น อาคารประวัติศาสตร์ และหรือประเพณีทางวัฒนธรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำว่ามรดกตามความหมายที่กล่าวมานี้ ได้หมายรวมถึงการถ่ายทอดสืบต่อกันทั้งในสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ทั้งในรูปของวัตถุ อาคารสิ่งก่อสร้าง และหรือสิ่งที่เป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมาในรูปแบบของประเพณี เป็นต้น ต่อมาเมื่อได้มีการนำเอาคำว่า “มรดก” (Heritage) มาใช้ในทางการอนุรักษ์หรือการพัฒนา โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้คำจำกัดความเพิ่มเติมไว้ว่า “แหล่งมรดก” หมายถึง พื้นที่ที่ประกอบด้วยไปด้วยสิ่งที่เต็มไปด้วยคุณค่า และหรือคุณภาพที่ควรค่าอย่างยิ่งแก่การเก็บรักษาไว้ โดยเป็นได้ทั้งแหล่งธรรมชาติ แหล่งประวัติศาสตร์ และหรือแหล่งวัฒนธรรม (UNESCO, 2008) ซึ่งจากคำจำกัดความนี้จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ความมีตัวตนของสิ่งนั้นๆ เป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก เป็นต้น

สำหรับคำว่า “วัฒนธรรม” ตามความหมายที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น สรุปใจความสำคัญได้ว่า หมายถึง สิ่งดีงามที่ได้รับการสรรสร้างขึ้นมาจากเหตุผลของการอาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งในรูปแบบกิจกรรมหรือสิ่งประดิษฐ์คิดค้น ซึ่งมีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า “มรดก” แต่ “มรดก” ให้ความสำคัญไปที่การตกทอดของสิ่งที่มีคุณค่าและมีคุณค่าและการคงไว้ซึ่งการตกทอดของสิ่งนั้นต่อไป จากรุ่นสู่รุ่นให้ยาวนานที่สุด ดังนั้น “มรดกทางวัฒนธรรม” จึงสรุปความหมายโดยรวมได้ว่า หมายถึง การตกทอดหรือสืบทอดสิ่งที่มีคุณค่าและคุณภาพที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากการอาศัยอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่จับต้องได้หรือจับต้องไม่ได้ เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้นร่วมกันอย่างยาวนานที่สุด

แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม

แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม จึงหมายถึง พื้นที่หรืออาณาเขตทางวัฒนธรรม (Cultural Area) ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่อยู่ต่อเนื่องกัน โดยปราศจากอุปสรรคทางภูมิศาสตร์มาขวางกั้น ทำให้สังคมนั้นๆ ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมเดียวกัน และทำให้สมาชิกของสังคมดังกล่าวมีบุคลิกภาพ คล้ายคลึงกันโดยส่วนรวมและมักจะเห็นเด่นชัดในเขตใกล้เคียงซึ่งมีชื่อเรียกพื้นที่เหล่านั้นว่า “ชุมชน” และเรียกคุณค่าของบุคลิกลักษณะและวัตถุหรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของ ชุมชนนั้นๆ ว่า “มรดกทางวัฒนธรรม” (Wannasiri, N., 2007) ชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม จึงเป็นขอบเขต พื้นที่ที่เติมไปด้วยคุณค่าที่เป็นเอกลักษณ์ของคนกลุ่มนั้นๆ ที่สามารถจูงใจให้คนภายนอกชุมชน เกิดความสนใจ และต้องการมาสัมผัสด้วยตนเองซึ่งเรียกสิ่งนี้ว่าการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม จึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ คนภายนอกให้ความสนใจ และต้องการเดินทางเข้ามาเพื่อสัมผัสกับคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของ ชุมชนนั้นๆ ซึ่งอาณาบริเวณของชุมชน คน วัตถุสิ่งของ หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในชุมชนที่สะท้อนความเป็น ตัวตนที่แท้จริงถือเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ทางการท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น โดยนักท่องเที่ยวจะถูกดึงดูด จูงใจให้เกิดการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวได้จากหลายช่องทางไม่ว่าจะเป็น ผ่านสื่อเอกสาร โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หรือโซเชียลเน็ตเวิร์ค เป็นต้น โดยเฉพาะในปัจจุบันที่วิทยาการก้าวไกลการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างกันจึงทำได้ง่ายดายมากยิ่งขึ้นส่งผลให้มีย่านักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเส้นทางท่องเที่ยวมีความหลากหลายและไกลมากยิ่งขึ้นด้วย

การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม

โดยปกติแล้วการท่องเที่ยว จะเกิดขึ้นภายใต้ความต้องการของนักท่องเที่ยวหลังจากที่ได้ถูกดึงดูด จากแหล่งท่องเที่ยวจนเกิดความสนใจและตัดสินใจ ความสามารถในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวของ แหล่งท่องเที่ยวขึ้น ขึ้นอยู่กับคุณค่าและหรือคุณภาพของทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวเป็นสำคัญ นำมา ซึ่งการกำหนดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะกิจกรรมหรือสิ่งที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงผจญภัย เป็นต้น โดยในบางครั้งแหล่งท่องเที่ยวอาจมีทรัพยากรจำนวนมากที่แตกต่าง และหลากหลายภายในพื้นที่เดียวกัน และสิ่งที่ใช้ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ณ ขณะนั้น อาจเป็นเพียง แค่สิ่งเล็กๆ ที่โดดเด่นในแหล่งท่องเที่ยวก็เป็นได้ Qu, Lisa & Holly (2011) กล่าวว่า สิ่งดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ ได้แก่ สิ่งจับต้องได้ (Tangible) และสิ่งจับต้องไม่ได้ (Intangible) สิ่งจับต้องได้ ตัวอย่างเช่น พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และสิ่งก่อสร้างหรือ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับสิ่งจับต้องไม่ได้ ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ในขณะที่ WTO (2004) ได้จัดแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามประเภททรัพยากรที่ใช้ในการดึงดูด นักท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 ประเภท ได้แก่ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษ สำหรับรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม จัดเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสูง มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นสิ่งจับต้องได้และจับต้องไม่ได้

การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม จึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว มรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้ในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกาย และลักษณะบ้านเรือนสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งต้องเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าและคุณภาพเพียงพอต่อการจูงใจนักท่องเที่ยวได้ ตัวอย่างเช่น บ้านมอญวังกะ จังหวัดกาญจนบุรีที่มี วัดวังแก้วเวการาม สะพานมอญ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตชาวมอญเป็นสิ่งจูงใจ

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

กาญจนา แสงลิมสุวรรณ และศรัณยา แสงลิมสุวรรณ (Sanglimsuwan, K. & Sanglimsuwan, S., 2012) กล่าวว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมต้องดำเนินการไปพร้อมกัน ซึ่งการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการนำชุมชนไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ในระยะยาว ในขณะที่การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ด้านการรักษาองค์ความรู้และคุณค่าสิ่งดึงดูดใจที่มีซึ่งจะเอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน จึงเป็นการแสวงหาแนวทางจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยาวนานต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งแนวคิดสำคัญที่สอดคล้องกับเรื่องนี้ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์

1) แนวคิดผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนมรดกทางวัฒนธรรม

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก และได้รับการตอบรับจากนักท่องเที่ยวทางชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นอย่างดี ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม เช่น หมู่บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช บ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด บ้านวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี ชุมชนเกาะยวน้อย จังหวัดพังงา เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี บ้านเชียงคาน จังหวัดเลยและบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าแต่ละชุมชน มีเอกลักษณ์ของชุมชนที่แตกต่างกันออกไปที่สามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมได้เป็นจำนวนมาก จนบางครั้งพบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวมีเกินกว่าขีดความสามารถของชุมชนจะรองรับได้นำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นและพบเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น สภาพของสิ่งก่อสร้างที่ทรุดโทรมหรือรูปแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจนแทบไม่เหลือร่องรอยเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าอีกต่อไป เป็นต้น ซึ่งนิยพรณวรรณศิริ (Wannasiri, N., 2007) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยสิ่งที่ป็นวัตถุหรือสิ่งก่อสร้างจะเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าสิ่งที่อยู่ในจิตใจหรือความรู้สึกมาก เพราะสิ่งที่อยู่ในใจหรือความรู้สึกจะไปเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และความรู้ ที่ต้องการเวลาในการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม ตันสุขานันท์ (Tansukhanan, P., 2016) ได้กล่าวไว้ว่า เมืองย่อมต้องคู่กับการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งนี้ โดยต้องมีพื้นที่ให้เมืองสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมืองเปรียบได้กับสิ่งมีชีวิตและมีลมหายใจ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเช่นเดียวกับคน ซึ่งต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอยู่แล้วแต่อย่างไรเสียการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติก็ช้ากว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย เช่น การปรับปรุงชุมชนเพื่อการค้า หรือเพื่อการบริการหรือการท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นในยุคข้อมูลข่าวสารในยุคเทคโนโลยีดิจิทัล

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ถือเป็นปัญหาที่พบเห็นได้ทั่วไป โดยชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสามารถบริหารจัดการสิ่งจูงใจที่เป็นวัตถุ หรือสิ่งก่อสร้างไม่ให้เสื่อมโทรมจากการท่องเที่ยวได้ไม่ยาก ด้วยการออกแบบเส้นทางการเข้าชมเพื่อป้องกัน นักท่องเที่ยวเดินออกนอกเส้นทางและไปสัมผัสสิ่งที่มีคุณค่าได้ หรือการทำตู้กระจกหรือติดป้ายห้ามไว้ ก็ทำให้สามารถป้องกันได้ แต่สำหรับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องด้านจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดที่สะท้อนออกมาผ่านทางวิถีชีวิตความเป็นอยู่ถือเป็นปัญหาที่สำคัญมาก เพราะการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ยังไม่สามารถเข้าไปปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมในกลุ่มนี้ได้ และพบว่าเมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว จำนวนมากก็จะพบปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็วได้มากขึ้น โดยผ่านกระบวนการ ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสัมผัส” ซึ่งหมายถึง ปฏิบัติการแพร่กระจายตัวของวัฒนธรรมและการสัมผัสกัน ระหว่างวัฒนธรรมจนเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการสัมผัสทางวัฒนธรรม 3 ขั้นตอนได้แก่ 1) การหยิบยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) 2) การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) และ 3) การปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Enculturation) (Wannasiri, N., 2007)

2) แนวคิดการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีที่มาจากแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เข้ามา มีบทบาทในกระแสการพัฒนาของประชาคมโลกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ในการประชุมสุดยอดว่าด้วยมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมขององค์การสหประชาชาติ ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งได้เรียกร้องให้ประชาคม โลกหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้นและตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย จนเกินขีดจำกัด (Ministry of Natural Resources and Environment, 2013) จากนั้นในปี พ.ศ. 2535 จึงได้มีการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) ณ กรุงริโอเดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งถือเป็นจุดกำเนิดที่สำคัญของ การพัฒนาอย่างยั่งยืนก็ว่าได้ โดยประเทศไทยและประเทศสมาชิกสหประชาชาติรวม 178 ประเทศ ได้ร่วมลงนามรับรองปฏิญญาที่เรียกว่า “ริโอ” ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (Rio Declaration on Environment and Development) และแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนแม่บทเพื่อ การพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลกโดยครอบคลุมการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยมีพันธกรณีที่ต้องจัดทำนโยบายและแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้สอดคล้องกับ แนวทางของแผนปฏิบัติการ 21 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ Sustainable Tourism Development จึงเป็นแนวคิด ที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกิจที่ได้กำหนดไว้ข้างต้น ซึ่ง WTO กำหนดให้เป็นวาระระดับโลก โดยได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า “เป็นการท่องเที่ยวที่นำเอากระบวนการบริหารจัดการ มาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้โดยต้องคงไว้ซึ่ง เอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของคนในสังคม เป็นสำคัญ” (Earth Summit, 2002) ซึ่งความหมายที่ให้เป็นการอธิบาย ถึงกระบวนการพัฒนาของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ต้องมุ่งเน้นให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถตอบสนอง ความต้องการของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนท้องถิ่นในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน

ก็ต้องเป็นการอนุรักษ์และเติมเต็มความต้องการของบุคคลในอนาคตได้เป็นอย่างดีด้วย (World Tourism Organization 1996 refer in Earth Summit Conference, 2002) ซึ่งปัจจุบันแนวคิดนี้ได้กลายมาเป็นกฎเกณฑ์สำคัญของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

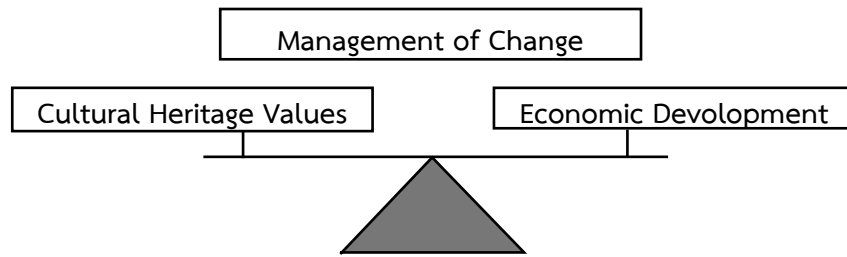
การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ให้ความสำคัญกับมิติ 3 ด้านของแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม โดยมิติทั้งสามด้านจะประเมินได้จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ภายหลังจากที่ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่และการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อมิติทั้งสามด้านอย่างนัยสำคัญต่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว ซึ่งแนวคิดที่ได้รับความนิยมและนำมาใช้อย่างแพร่หลายในการประเมินมิติทั้งสามด้านในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ Triple Bottom Line (Howie, 2003) ภายใต้อะกาศการสำคัญคือการรักษาความสมดุลระหว่างมิติทั้งสามเพื่อไม่ให้มิติใดมิติหนึ่งได้รับผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยวมากเกินไป หรือการท่องเที่ยวควรส่งเสริมให้มิติทั้งสามได้รับผลกระทบด้านบวกไปพร้อมๆ กันเป็นต้น

ความท้าทายของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ความท้าทายของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนคือ ความพยายามในการต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงของมรดกทางวัฒนธรรมทุกรูปแบบ เพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้ตลอดไป ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น มรดกทางวัฒนธรรมต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติอยู่แล้วอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แต่การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น หากต้องเผชิญกับการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจและหรือเพื่อการท่องเที่ยว (Tansukhanan, P., 2016) นอกจากนั้น นิยพรธณ วรณศิริ (Wannasiri, N., 2007) ยังได้สรุปปัจจัยที่จะส่งผลกระทบทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยทางระยะทาง ปัจจัยทางเทคโนโลยี ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากกระบวนการทางจิตวิทยา ประสบการณ์ที่ผ่านมา การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอัตโนมัติ การเลียนแบบความคิดเห็นการโยกย้ายถิ่นสถานะจิตไร้สำนึกและการสร้างความรู้สึกร่วมและความผูกพันซึ่งเมื่อมีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเกิดขึ้นก็จะก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางจิตวิทยาขึ้นในตัวมนุษย์นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อหรือทัศนคติส่วนบุคคลอันเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งมีขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (Cultural Exchange) การช็อกทางวัฒนธรรม (Cultural Shock) การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) ความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) และช่องว่างทางวัฒนธรรม (Cultural Gap)

ข้อเสนอแนะรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานความท้าทาย

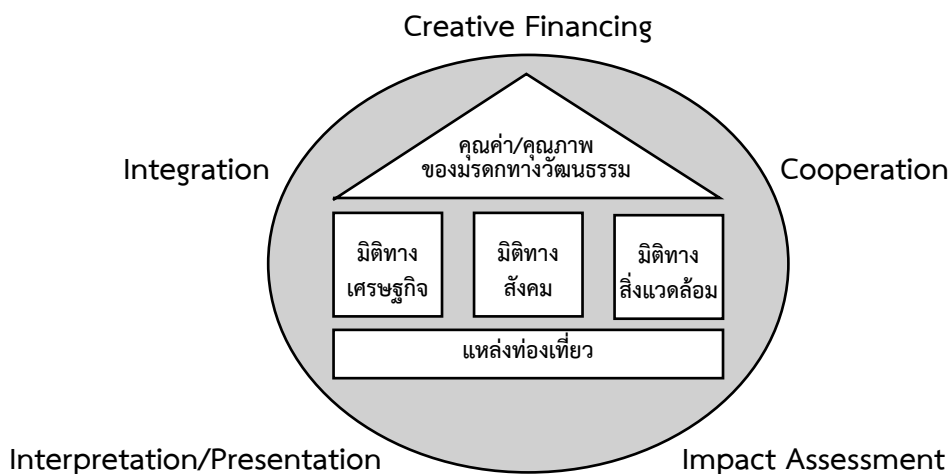
แนวทางของการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ไม่ใช่การยุติการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม แต่การอนุรักษ์ที่ดีคือการบริหารการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการรักษาคุณค่าและคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวไปพร้อมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างจริงจัง (Jamaisson, 2000) ได้ดังภาพ 1

แผนภาพ 1 การจัดการความเปลี่ยนแปลง
ที่มาจาก Jamaisson (2000)

ความท้าทายของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมที่ต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงที่มาจากการท่องเที่ยว ซึ่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่มและแต่ละกลุ่มมีเงื่อนไขความสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวแตกต่างกัน ประกอบด้วยหน่วยงานภาคเอกชน (โรงแรม ร้านอาหาร ธุรกิจขนส่ง บริษัทนำเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ) หน่วยงานภาครัฐ (กระทรวงการท่องเที่ยว ท่องเที่ยว กรมขนส่ง กระทรวงการต่างประเทศ ฯลฯ) องค์กรอิสระ (NGOs) และชุมชน (ชาวบ้าน) ซึ่งการควบคุมหน่วยงานเหล่านี้ เพื่อให้สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวไปในทิศทางที่ยั่งยืนนั้น เกิดขึ้นได้ค่อนข้างยากเนื่องจากเป้าหมายความสัมพันธ์ของแต่ละหน่วยงานต่อแหล่งท่องเที่ยวมีแตกต่างกันนั่นเอง เช่น ภาครัฐต้องการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวสูงสุด ในขณะที่ภาคเอกชนและชาวบ้านอาจต้องการกำไรสูงสุดจากการท่องเที่ยวก็เป็นได้

รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนที่เหมาะสม จึงควรเป็นการบริหารจัดการที่คำนึงถึงการผสมผสานผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนให้ลงตัว นำพาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในคุณค่าของตนเองน้อยที่สุด และส่งผลให้ความสมดุลในด้านผลลัพธ์ทั้งสามมิติแห่งความยั่งยืนได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งแนวทางการจัดการกับความท้าทายของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจึงต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญดังภาพ

แผนภาพที่ 2 การจัดการความท้าทายของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
ที่มาจาก Howie (2003) และ Jamieson (2000)

องค์ประกอบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน

1. แหล่งท่องเที่ยวชุมชนหมายถึงองค์ประกอบที่จำเป็นในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) การเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) บริการสนับสนุน (Ancillary Service) และสภาพแวดล้อม (Ambience) (George, 2001)

2. แนวทางการประเมินผลการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม

3. แนวทางการรักษาคุณค่าและคุณภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อรักษาจุดขายของแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถจูงใจนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว

องค์ประกอบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวบนความท้าทาย

1. การบูรณาการ (Integration) โดยต้องแน่ใจว่าแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนได้บูรณาการเอาความต้องการของคนในชุมชน มรดกทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเข้าไว้ด้วยกันอย่างแท้จริง

2. ความร่วมมือกัน (Cooperation) โดยต้องแน่ใจว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวนี้แล้ว อย่างแท้จริงไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการท่องเที่ยวหรือการแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในเรื่องต่างๆ

3. การประเมินผลกระทบ (Impact Assessment) โดยต้องจัดให้มีการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง หลังจากได้นำเอาแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้มาใช้ เพื่อให้แน่ใจว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่แผนกำหนดไว้หรือไม่

4. นำเสนอผลการดำเนินงาน (Interpretation/presentation) โดยต้องจัดให้มีการแสดงผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ผ่านทางสื่อต่างๆ ที่ทันสมัยและน่าสนใจ เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้และตระหนักในผลที่เกิดขึ้นร่วมกันในทุกภาคส่วน

5. การออกแบบแผนทางการเงินอย่างสร้างสรรค์ (Creative Financing) เนื่องจากแบบแผนทางการเงินสามารถสะท้อนผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจของแหล่งท่องเที่ยวได้ ซึ่งหากมีการวางแผนการบริหารจัดการรายได้อย่างสร้างสรรค์ และสามารถทำให้เกิดการกระจายรายได้ได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และเกิดรายได้จำนวนมากโดยไม่ทำให้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวสูญเสียไป ยิ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น

สรุปผล

แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงมรดกทางวัฒนธรรม ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงต่อความเสื่อมโทรมมากเป็นลำดับต้นๆ เนื่องจากมีความเปราะบางสูงง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงหรือถูกทำลาย ซึ่งหากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากและเกินขีดความสามารถที่แหล่งท่องเที่ยวจะรองรับได้ ก็จะมีส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว

ความท้าทายในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการวางแผนและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องมีความรอบคอบและรัดกุม คำนึงถึงเป้าหมายหลักได้แก่ การรักษาคุณค่าและคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวไปพร้อมกับการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวได้ในระยะยาว

References

- Birukou, A., Blanzieri, E., Giorgini, P. & Giunchiglia, F. (2009). **A Formal Definition of Culture**. University of Trento.
- Earth Summit Conference. (2000). **Sustainable Tourism – Turning the Tide**. Retrieved from www.earthsummit2002.org.
- George, R. (2001). **Marketing South African Hospitality and Tourism**. South Africa: Oxford Press.
- Howie, F. (2003). **Managing the Tourist Destination**. London: Thomson Learning.
- Jemieson, W. (2000). **The Challenge of Sustainable Community Cultural Heritage Tourism**. Asian Institute of Technology. Retrieved August 2, 2016, from <http://www.ucalgary.ca>.
- McKercher, B. & Ho, P. S .Y. (2006). Assessing the Tourism Potential of Smaller Cultural and Heritage Attractions. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(5), 473–488.
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2013). **Introduction to the Fundamentals of Sustainable Development**. Bangkok: Amarin Printing & Publishing Public Co. Ltd.
- Ministry of Tourism and Sport. (2015). **Thailand Tourism Strategies 2015 – 2017**, Retrieved from http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114.
- Qu, H., Lisa, H. K., & Holly, H. I. (2011). A Model of Destination Branding: Integrating the Concepts of the Branding and Destination Image. *Tourism Management*, 32(3), 465–476.
- Sanglimsuwan, Karnjana. & Sanglimsuwan, Sarunya. (2012). Sustainable Cultural Heritage Tourism. *Executive Journal*, 32(4), 139–146.
- Tansukhanan, Pranorm. (2016). **Urban Conservation**. Bangkok: Chulalongkorn University Press
- The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO. (2008). **Operational Guideline for the Implementation of the World Heritage Convention**. Paris: UNESCO World Heritage Center.
- Wannasiri, Niyaphan. (2007). **Manutsayawitthaya Sangkhom Lae Watthanatham**. Social Anthropology and Culture. Bangkok: Expernet Co., Ltd. (in Thai)
- World Trade Organization: WTO. (2004). **Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook**. Printed by the World Tourism Organization: Madrid, Spain.